

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

1.1. Η ΘΕΣΗ ΚΑΙ Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Πριν ξεκινήσουμε τη μελέτη της περιόδου 1897-1997, θα πρέπει να δούμε, όσο γίνεται πιο συνοπτικά, την προηγούμενη διαδρομή της Θεσσαλονίκης. Έτσι θα μπορέσουμε ν' ανακαλύψουμε τη σπουδαιότητα της πόλης γεωγραφικά και πολιτικά.

Το πρώτο ερώτημα που βγαίνει στην επιφάνεια, όταν μελετάμε την ιστορία της περιοχής, είναι γιατί η περιοχή της Μακεδονίας και ειδικότερα της Θεσσαλονίκης αποκτά τόσο μεγάλη σημασία για τους λαούς της Βαλκανικής αλλά και της Ευρώπης. Αν απαντούσαμε σ' αυτόν τον προβληματισμό θα μπορούσαμε, εύκολα, να ξεκινήσουμε το «ξετύλιγμα» της ιστορίας που θα μας οδηγούσε σε πολλές απαντήσεις.

Η Γέννηση της Θεσσαλονίκης

Οι ιστορικές πηγές θέλουν την πόλη της Θεσσαλονίκης να γεννιέται το 315 π.Χ. Κάποιοι ιστορικοί παραδέχονται ότι είναι μια πολύ σημαντική χρονολογία στην πορεία της ανθρωπότητας, αφού τότε:

- α) Αναπτύσσονται περισσότερο οι σχέσεις της Ανατολής με τη Δύση,
- β) Ο ρυθμός της ζωής γίνεται γρηγορότερος στην Ανατολική Μεσόγειο²

2. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ» (άρθρο «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη Χριστούγεννα 1985) σελ. 11.

Η πόλη της Θεσσαλονίκης θα χτιστεί πάνω σε μία άλλη που ονομάζεται Θέρμη στο ανατολικό μυχό του Θερμαϊκού κόλπου³. Ιδρυτής της πόλης είναι ο βασιλιάς Κάσσανδρος, που ήταν γιος του Αντίπατρου, τον οποίο ο Αλέξανδρος έβαλε στη θέση του επιμελητή του Μακεδονικού κράτους. Ο Κάσσανδρος έδωσε στη νέα πόλη το όνομα της γυναίκας του ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, που ήταν αδερφή του Αλέξανδρου.

Ενώ όλες οι ιστορικές έρευνες συγκλίνουν σ' αυτή την εκδοχή για την ίδρυση της Θεσσαλονίκης, θα αναφερθούμε και σε μια άλλη άποψη που περιγράφει ο Τούρκος περιηγητής Εβλιά Τσελεμπή στο βιβλίο του «Σεγιαχατναμέ (οδοιπορικό)».

Αυτός μεταφέρει μια παράδοση, που όμως δεν υπάρχουν ιστορικά στοιχεία που να επιβεβαιώνουν τα όσα περιγράφει. Πιθανότατα πρόκειται για ένα μύθο που κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει την τουρκική παρουσία στην περιοχή και να της δώσει κάποια, αμφισβητούμενα, ιστορικά δικαιώματα πάνω στην πόλη.

Η τουρκική παράδοση θέλει τη Θεσσαλονίκη να ιδρύεται από τον προφήτη Σολομώντα, με την ευλογία του Θεού, ο οποίος έβαλε τους αγγέλους να μεταφέρουν την μητέρα Μπαλκίς (η βασίλισσα του Σαβά) από την πόλη Σαβά και τον άνεμο να μεταφέρει το θρόνο της, ενώ από την άλλη υπέδειξε στην πόλη της Αθήνας, που είναι στη χώρα των Ρωμιών, μια ψηλή τοποθεσία που ονομαζόταν «TEMACHALIC» (Καλιθέα).

Εκεί έχτισε μεγάλο ανάκτορο τα ίχνη του οποίου είναι ακόμα φανερά. Σ' εκείνο το σημείο, ενώ με διαταγή του προφήτη Σολομώντα, ο άνεμος μετέφερε την αυλή του Σολομώντα με τους ανέμους, η μητέρα Μπαλκίς, στην οποία άρεσε η τοποθεσία

3. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ» (άρθρο «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη Χριστούγεννα 1985) σελ. 11.

της πόλης της Θεσσαλονίκης, έβαλε να χτίσουν ένα μέγαρο που μοιάζει με παράδεισο στη θέση που ονομάζεται Γεντί Κουλέ (Επταπύργιο), η οποία είναι ακόμα γεμάτη από πλατάνια.

Ο προφήτης Σολομώντας έμεινε στη Θεσσαλονίκη μεγάλο χρονικό διάστημα μαζί με όλους του ανθρώπους και τα πνεύματά με τα πουλιά, τις νύμφες και τους δαίμονες...

Στην εποχή του βασιλιά Ρετζαΐμ, (= Ροβοάμ) που ήταν γιος του Σολομώντα, γεννήθηκε ο σπουδαίος προφήτης Ζαχαρίας και την ίδια εποχή εμφανίζεται ο φιλόσοφος Φίλκος, ο οποίος προσχώρησε στην πίστη του Ζαχαρία. Αυτός έγινε ξακουστός βασιλιάς στη χώρα των Ρωμιών κι έκτισε σ' εκείνη την οχυρωμένη περιοχή της Θεσσαλονίκης, στη θέση του ανάκτορου του προφήτη Σολομώντα, 897 χρόνια πριν από τη γέννηση του Μωάμεθ, το φρούριο της Θεσσαλονίκης. Έδωσε στο νεαρό πρίγκιπα Σελανίκ τη διοίκηση της πόλης, από το όνομα του οποίου πήρε την ονομασία που έχει ακόμα⁴.

Όπως είπαμε και παραπάνω, ο μύθος που μεταφέρει ο Εβλιά Τσελεμπί δε στηρίζεται σε ιστορικές αποδείξεις που να δικαιολογούν την ύπαρξή του. Αν σκεφτούμε ότι η ιστορία αυτή προβάλεται στα χρόνια του 1600 κι ακόμα θυμηθούμε πως η πόλη υποτάχτηκε το 1430, εύκολα θα καταλάβουμε ότι ο μύθος κατασκευάστηκε για να εξυπηρετήσει τα σχέδια του τουρκικού κράτους, ότι χρησιμοποιήθηκε, περισσότερο, για εσωτερική κα-

4. Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΥ «ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ» (άρθρο «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ» αφιέρωμα στη Θεσσαλονίκη Χριστούγεννα 1985) σελ. 19. ΝΙΚΟΣ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1917 εκδόσεις ΜΟΛΧΟ, σελ. 7. ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΑΠΟΥΛΟΣ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, εκδόσεις ΡΕΚΟΣ, σελ. 28. ΝΙΚΟΥ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1917, εκδόσεις ΜΟΛΧΟ σελ. 8. Το απόσπασμα το μεταφέρουμε από το συγκεκριμένο βιβλίο προσαρμοσμένο στη νέα ελληνική γλώσσα (σε ελεύθερη μετάφραση) με ευθύνη του συγγραφέα με στόχο να δώσουμε και μια διαφορετική εκδοχή την οποία και θα αιτιολογήσουμε.

τανάλωση.

Άλλωστε στην περιοχή της Θεσσαλονίκης κάνουν την εμφάνισή τους ελληνικά φύλλα από την 3η χιλιετία π.Χ.⁵, αυτό και μόνο θα μπορούσε να αποτελέσει ένα σοβαρό επιχείρημα για την ανατροπή του τουρκικού μύθου. Ο χώρος όμως της πόλης στάθηκε ένα πολύτιμο απόκτημα για τα επεκτατικά σχέδια των Οθωμανών, γι' αυτό έπρεπε να στηρίξουν και θεωρητικά τη στρατιωτική τους παρουσία στην περιοχή.

Η γεωγραφική θέση της πόλης

Ο χώρος που επιλέχτηκε από τον Κάσσανδρο να χτιστεί η πόλη της Θεσσαλονίκης δεν είναι καθόλου τυχαίος. Αυτό μπορούμε να το καταλάβουμε από πολλά σημεία:

- α) Η Θεσσαλονίκη βρίσκεται δίπλα στην Πέλλα που ήταν πρωτεύουσα της Μακεδονίας
- β) Στην ανατολική πλευρά της έχει το Χορτιάτη, στη βόρεια πλευρά την κοιλάδα των λιμνών της Βόλβης και του Αγίου Βασιλείου και στη δυτική πλευρά μια πεδιάδα που φτάνει ως την Έδεσσα με τέσσερις ποταμούς τον Γαλλικό, τον Αξιό, τον Λουδία και τον Αλιάκμονα.
- γ) Από εκείνο το σημείο περνάει το σταυροδρόμι Ανατολής και Δύσης με την κατασκευή της Εγνατίας οδού
- δ) Από εκείνο έρχεται σ' επαφή ο Βορράς κι ο Νότος, αφού αποτελεί φυσική έξοδο της Κεντρικής Ευρώπης και της Βαλκανικής προς τη Μεσόγειο αλλά και προς την Εγγύς και Μέση Ανατολή

5. ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, «ΤΑ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», (άρθρο στην «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»), σελ. 4. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, εκδόσεις ΡΕΚΟΣ, σελ. 14. ΝΙΚΟΥ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΥ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1917, εκδόσεις ΜΟΛΧΟ, σελ. 7.

ε) Η Θεσσαλονίκη μετατρέπεται σε σπουδαίο πολιτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο της χερσονήσου του Αίμου⁶.

Αυτά τα πλεονεκτήματα είναι που έφεραν τη Θεσσαλονίκη στο στόχαστρο των μεγάλων αυτοκρατοριών και των υπερδυνάμεων που κυριάρχησαν κατά διαστήματα στο πέρασμα της ιστορίας.

Παρακολουθώντας τη διαδρομή της πόλης μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι είναι, πάντοτε, στο επίκεντρο διεθνών μεταβολών και όλες οι ενέργειες που άλλαξαν την κατάσταση στη Βαλκανική ξεκίνησαν από τη Θεσσαλονίκη.

Από την εποχή της ίδρυσής της ήρθε να υποκαταστήσει την πρωτεύουσα της Μακεδονίας – την Πέλλα – που τότε άρχισε να παρακμάζει. Αργότερα στα χρόνια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας γνωρίζει εντυπωσιακή πολιτιστική ανάπτυξη. Εκείνη την περίοδο ανοίγεται η Εγνατία οδός και η πόλη αποκτά ένα πλεονέκτημα στρατηγικής σημασίας, αφού ο δρόμος αυτός αποτελεί ένα συγκοινωνιακό κόμβο ανάμεσα στις χώρες της Βαλκανικής.

Αυτή την εποχή αρχίζει να εμφανίζεται ένα μεγάλο μεταναστευτικό κύμα, έτσι έχουμε και την παρουσία πολλών μειονοτήτων. Από τότε αποκτά μια εικόνα διεθνή, εικόνα που θα διατηρήσει μέχρι και σήμερα. Ένα σημαντικό στοιχείο που θα βοηθήσει στην προβολή της Θεσσαλονίκης σε κέντρο διεθνούς ενδιαφέροντος, είναι η ανάπτυξη του εμπορίου. Από εκείνο το σημείο μπορούσαν να περάσουν όλα τα εμπορεύματα που διακινούνταν σε όλη τη Μεσόγειο⁷.

6. ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ, «ΤΑ ΓΕΝΕΘΛΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», (άρθρο στην «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»), σελ. 4. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, εκδόσεις ΡΕΚΟΣ, σελ. 31. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ Ε. ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ «Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟ ΚΑΙ ΤΟΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟ» όπως παραπάνω σελ. 11-13.

7. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙ-

Δεν είναι καθόλου τυχαία η επιλογή της Θεσσαλονίκης σαν πόλη όπου θα ξεκινούσε ο εκχριστιανισμός των «εθνικών» από τον Απόστολο Παύλο⁸. Εκεί ακόμα μαρτυρεί τη χριστιανική του πίστη ο Άγιος Δημήτριος, αλλά μεταφέρει και την πρωτεύουσα του κράτους ο αυτοκράτορας Γαλέριος. Έτσι ο 4ος αιώνας αναδεικνύεται σε μια εποχή ιδιαίτερης ακμής για την πόλη.

Στα μέλη του 4ου αιώνα η ρωμαϊκή αυτοκρατορία κινδύνευε από πολλούς εχθρούς ενώ ξεκαθαρίζει και η διαδοχή του θρόνου. Για τον τίτλο του αυτοκράτορα ερίζουν έξι πρόσωπα και στη συνέχεια περιορίζονται σε τέσσερα, ο Λικίνιος και ο Μαξιμίνος στην Ανατολή και ο Κωνσταντίνος με τον Μαξέντιο στη Δύση. Ο Κωνσταντίνος νικά τον Μαξέντιο και μετά το θάνατο του Μαξιμίνου διεκδικεί από το Λικίνιο την εξουσία. Σ' αυτή την αναμέτρηση ο Κωνσταντίνος επιλέγει τη Θεσσαλονίκη για να συγκεντρώσει το στρατό με τον οποίο θα αντιμετωπίσει το Λικίνιο⁹.

Με τη μεταφορά της πρωτεύουσας από τη Ρώμη στη Κωνσταντινούπολη η Θεσσαλονίκη παίρνει το ρόλο της συμπρωτεύουσας της αυτοκρατορίας. Απ' αυτή τη θέση η πόλη θα συμβάλει στον εκχριστιανισμό και στον εκπολιτισμό της Βαλκανικής¹⁰.

ΚΗΣ, σελ. 40. ΝΙΚΟΣ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1917: Η Θεσσαλονίκη φέρνει επάνω της τη μοίρα των μεγάλων λιμανιών της Μεσογείου που είναι εμπορικά και παράλληλα πολιτιστικά κέντρα όπου οι ιδέες και ο εμπειρίες της Ανατολής ήρθαν σε γόνιμο γάμο με τις βαθύτερες ελληνιστικές καταβολές (σελ. 9).

8. Γ. Θ. ΒΑΦΟΠΟΥΛΟΥ, «ΤΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ», όπως παραπάνω σελ. 19. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, σελ. 43-44.

9. Ι. Κ. ΧΑΣΙΩΤΗ, «ΣΤΑΘΜΟΙ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ» (ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ, Χριστούγεννα 1985) σελ. 143. ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, σελ. 57-58. ΝΙΚΟΣ Κ. ΜΟΥΤΣΟΠΟΥΛΟΣ, ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1900-1917, σελ. 57-58.

10. Ι. Κ. ΧΑΣΙΩΤΗ, «ΣΤΑΘΜΟΙ ΚΑΙ ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ